

CIVIL SOCIETY AND ITS LEVELS**ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ЙОГО РІВНІ****Khvist V.O. / Хвіст В.О.**

Ph. D. in History, Associate professor / к.і.н., доцент

ORCID iD 0000-0001-7449-8938

National university of life and environmental sciences of Ukraine,

Kyiv, Heroiv Oborony st., 15, 03041

Національний університет біоресурсів і природокористування України,

м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15, 03041

***Анотація.** У статті висвітлюються основні принципи та рівні громадянського суспільства. Основну увагу зосереджено на характеристичі генезису та трансформації самої концепції громадянського суспільства.*

***Ключові слова:** громадянське суспільство, держава, політика, суспільні відносини, демократія.*

***Abstract.** The article covers the main principles and levels of civil society. The main focus is on the characterization of the genesis and transformation of the very concept of civil society.*

***Key words:** civil society, state, politics, public relations, democracy.*

Вступ. Поняття громадянського суспільства з часу першої згадки в коментарі до «Політики» Аристотеля ввібрало в себе різноманітні цінності. Це не просто поняття, а важлива концептуальна категорія політології. Розвиток людської цивілізації в решті-решт визначається розвитком громадянського суспільства. Кожна людина досягнувши певного віку і політичної зрілості, стає громадянином, юридичною особою. І як юридична особа вона вступає в правові відносини з державою. Держава бере на себе турботу про правове забезпечення свободи і інтересів громадян, вона визначає умови і способи реалізації інтересів особи, гарантує їх виконання, дотримання прав і свобод, регулює активність громадян.

Основний текст. Людина залежить від держави, як об'єкт державної політики. Але індивід, особа не застрахована від зазіхань держави та її свободи. Держава може і не виконувати своїх функцій. Тоді в уявленні більшості людей, держава стає безжалісним деспотом, який давить і нищить людей. Держава є чудовиськом, левіафаном, як її називав Т. Гобс, яка пожирає людей цілковито і без останку. [1] Щоб цього не трапилось, індивід повинен бути активним суб'єктом суспільного життя, котрий усвідомлює свої права та інтереси і здатний їх захищати через самодіяльні об'єднання громадянського суспільства, таким чином створюючи противагу державі.

Громадянське суспільство формується в процесі перетворення підданих в громадян, а мешканців країни, що входять до певного етнічного союзу, в суверенний народ, націю чия правова свідомість піднімається до розуміння необхідності визнання і здійснення природних і невід'ємних прав особи і громадянина, це з одного боку. З іншого, підпорядкування собі усіх без винятку державних органів. *Громадянське суспільство - це своєрідний простір, який доповнює державний простір суспільного життя.*

Виходячи з сучасних поглядів і реалій політичного життя громадянське суспільство - це: *вища стадія і найбільш досконала форма людської спільноти, структурними елементами якої є добровільно сформовані первинні спільноти людей, практично все, крім державних і політичних структур; сукупність не державних, не політичних відносин у суспільстві: економічних, соціальних, сімейних, національних, духовних, моральних, релігійних та інших; сфера самовияву та самореалізації вільних індивідів захищена від прямого втручання і регламентації з боку державної влади.*

В реальному житті держава і громадянське суспільство доповнюють одне одного. Без правової держави немає громадянського суспільства, а хаос, дезорганізація, розлад. І навпаки, без розвинутого громадянського суспільства немає демократичної правової держави, а є в'язниця, насильство, тиранія. Проте їх внутрішня організація є цілком різною. Для стійких структур держави характерним є переважання ієрархічних зв'язків, вертикальних відносин, а для громадянського суспільства - горизонтальних невлadних зв'язків. Такі горизонтальні зв'язки існують в декількох пластах. Фундамент складають виробничі відносини, що пов'язані із збереженням життєдіяльності суспільства. Другий рівень - це соціокультурні відносини, що складаються із сімейно-родинних, етнічних, релігійних та інших стійких зв'язків. Третій рівень - відносини, що пов'язані з індивідуальним вибором, з політичними і культурними уподобаннями, ціннісними орієнтаціями. Тут існують різні громадсько-політичні клуби, рухи, громадські ініціативи, партії.

При зміні співвідношення між державою і громадянським суспільством на користь останнього відбувається перетворення вертикальних зв'язків у горизонтальні і навпаки. Наприклад, в період переходу феодального суспільства до буржуазного, церкви, стани, цехи, лицарські ордени відмирили, як державні структури, але частково (часом у змінній формі) продовжували існувати як складові громадянського суспільства. І навпаки, окремі інституції громадянського суспільства перетворювались у функціональні органи держави. Так було з парламентами («говорильнею») середньовіччя, які на той час виступали основою громадянського суспільства. Пізніше те ж саме відбулося з політичними партіями, котрі виникли як протипага абсолютизму державної влади, а потім перетворилися на основний елемент політичної системи, що виконують функції прийняття державних рішень і управління.

Історично громадянське суспільство формується раніше від держави, воно з'являється з виникненням простих нечисельних, нестійких об'єднань людей для спільного добування їжі, будівництва житла, виготовлення предметів побуту, захисту від диких звірів. З розвитком суспільства ці об'єднання стають більш чисельними, функціонально різноманітними, стійкими. Зараз у США, за деякими даними існує близько 1,5 млн. громадських організацій, різних добровільних спілок і товариств: з підтримання громадського порядку, захисту природи, захисту прав споживачів і багато інших. [2] В середньому американець витрачає на громадську діяльність до 10 годин на тиждень. І це в суспільстві, яке традиційно вважається індивідуалістичним.

На певній стадії свого розвитку громадянське суспільство створює державу для захисту своїх інтересів, утримує її і певною мірою контролює. Проте держава чинить цьому опір, а згодом, спираючись на силу поглинає громадянське суспільство і стає єдиним вершителем долі своїх громадян. До яких трагічних наслідків може призвести порушення рівноваги між громадянським суспільством і державою, продемонстрував досвід тоталітарних режимів, в тому числі в нашій країні. Досить розвинене громадянське суспільство забезпечує зростання ступеня захищеності приватних і

громадянських сфер життя людини від надмірної регламентації держави. Прагнучи підкреслити автономність громадян, один з англійців якось пожартував, що у Великобританії спілкування громадян з державою відбувається у двох випадках: коли вони виймають пошту з поштової скриньки і коли порушують правила дорожнього руху.

В Західній Європі і Україні різні умови для формування громадянського суспільства. На Заході воно виникло на основі еволюційного розвитку, накопичення демократичних традицій, економічних і політичних свобод. В Україні його формування відбувається в умовах незавершеності демократичних перетворень, розриву між юридично визначеними нормами, принципами і реальними суспільними відносинами, відсутністю відповідного досвіду. Формування громадянського суспільства в Україні вимагає створення економічного фундаменту на основі соціально-орієнтованої ринкової економіки; формування нового типу державності на основі пріоритету права і соціального партнерства; реального політичного, ідеологічного плюралізму і громадянської злагоди.

В Україні, як і на всій території СРСР існував мінімум громадських організацій, які були створені під егідою держави та партійного апарату, повністю йому підкорялись і виконували мобілізаційну роль: державно-партійні структури за допомогою створених ними організацій тримали під контролем усі більш-менш суспільно-політично активних громадян і мобілізували їх на проведенні тих чи інших вигідних для органів влади акцій, створюючи лише видимість громадського життя.

В Західній Україні громадянське суспільство було досить розвиненим у 20-30-ті роки ХХ ст. Воно сприяло відродженню економічного та культурного життя українців, зростанню їх національної гідності. Однак, після 1939 р. з одержавленням власності зникли всі незалежні економічні суб'єкти, а разом з ними і об'єктивна основа для існування громадянського суспільства. [3] Були зруйновані характерні для громадянського суспільства горизонтальні зв'язки у виробництві і культурній сфері. Державно-партійні владні структури

підпорядковували собі усі суспільні інституції, що були посередниками у відносинах особи з державною владою. В умовах відсутності правового захисту особи це призвело до її повної підпорядкованості тоталітарній державі і тільки з лібералізацією ринку (в період так званої перебудови) почався процес відтворення інституцій громадянського суспільства, почала зростати ініціатива та справжня, а не показна і зверху регламентована, громадянська активність людей.

Як вважає більшість вітчизняних і зарубіжних політологів, сьогодні основою становлення демократичного ладу в Україні є розгортання систем громадянського суспільства. Громадянське суспільство домагається законодавчого впорядкування і регулювання відносин між ними і державою, примушує державу досягати певного консенсусу у суспільстві на ґрунті основних соціальних цінностей: свободи, права, економічної незалежності людини, а також надавати певні соціальні гарантії для найбільш знедоленої частини населення.

Висновки. Отже, концепція громадянського суспільства сформувалася як концепція переходу людини і суспільства від природного стану до цивілізованого, від неполітичного до державного, від хаосу всезагальної взаємної боротьби — до порядку і громадських стосунків. Громадянське суспільство — це суспільство з розвиненими економічними, культурними, правовими, політичними відносинами між самими індивідами не опосередкованими державою. В такому суспільстві вільно розвивається асоціативне життя, або так звана публічна (тобто громадська) сфера масових рухів, партій, угруповань за інтересами, переконаннями, будь-якими іншими ознаками.

Література:

1. Гоббс Т. Левиафан, или материя, форма и власть государства церковного и гражданского – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.civisbook.ru/files/File/Gobbs_Leviafan.pdf

2. Макфол М. Громадянське суспільство США – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kuluar.com.ua/2013/05/22/hromadyanske-suspilstvo-ssha/>

3. Панфілова Т.О. Громадянське суспільство в Західній Україні (20-30-ті роки XX століття): аграрнопромислові та фінансово-кредитні структури – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vlca_Gum_2014_12_20.pdf